

Nagy Zita

Feljegyzések az univerzum(ok)ból

Karcolatok Vitéz Ferenc néhány legutóbbi kötetével kapcsolatban

Nem volt még kor vagy társadalom, amelyben valódi értéket létrehozni, azt felismerni, mi több még közvetíteni is, egyszerű cselekedet lett volna. Az, hogy a kortárs magyar kultúra bizakodásra okot adó nyomvonalon is haladhat egy, viszonylag csekély létszámú, de – a hagyományos fizikai egységek által – mérhetetlen energiákkal, elszántan munkálkodók érdeme. Berzsényivel szólva, a „*kép-zőszellem az ember isteni tulajdona*”¹; ehhez hasonlóan méltathatók Vitéz Ferenc nemcsak költészetének mélyen emberi, ugyanakkor azon túl is mutató, szakrális szférái, de több évtizedes értéktovábbító missziója, legendásan termékeny alkotói habitusa már-már be nem határolható időtlenséget sejtet.

Művészi és kultúráközvetítői kvalitásának egyik legnagyobb erénye az a fajta unikális komplexitás, amely a részeket egészekként, az egészet részekként látni és láttatni képes teljességet foglalja magában, miként „*egy kis világegyetem elfér két tenyerében.*”² „*A költőnek az a dolga / hogy legyen a világ foltja / de hogy össze tudja fogni / mindazt, ami szétszakadt: / kell hozzá tű – / s Isten kezében a fű*”³

Értékközvetítő jelentőségének egyik csillagpontja a *Néző•Pont* című önálló, összművészeti folyóirata, amelynek éppen 100. kötete nobilis eleganciával, Trianon jubileumára, 2020. június 4-re datálódott, benne mellékletként Bertha Zoltán szintén remekbe szabott esszéjével.⁴ A már 2006 óta töretlen megjelenő folyóirat nemcsak a különböző művészeti ágak, de a lokális és távolabbi térségek közt (különösen fontos, hogy az „ötágú síp” tekintetében is) összefüggő hidat képez, mintegy „*átjárót vág az égen*”⁵. Megtisztelve az egri *Agria* folyóiratot is, nemcsak gyakran reflektál rá, de 2010 óta szinte folyamatosan publikációval is színesíti azt, jóformán honoris causa főmunkatársként, „*végvári vitézként*”. (Játékos érdekesség egyébként, hogy a 2007-es fennállása óta nem volt még olyan *Agria* lapszám, amelyben – több ízben is – ne szerepelt volna a „*vitéz*” kifejezés.)

¹ In: *Berzsényi Dániel válogatott munkái: Költemények, Poétai harmonistika*, Franklin, Bp., 1942

² *Foszlányok az univerzumból* című vers, in: *Univerzumok között*

³ 196. töredék, in: *Harmincegy*, p. 69.

⁴ „*Mert szent ez a föld*” címmel

⁵ *Univerzum* című vers, in: *Univerzumok között*, Kortárs Művészetpártoló Alapítvány, Kiszécsse, 2019

Azon rendkívül kevés alkotók egyike, akinél a művészi produktumok bámulatos mennyisége nem megy a minőség rovására, „*bizonyos szint fölött, nem süllyed bizonyos szint alá*”⁶, sőt mintha grádicsonként, kimeríthetetlen formai és műfaji sokszínűséggel egyre feljebb menetelne. Rímelve mindezzel az ismert amerikai író, Kurt Vonnegut⁷-féle eszmeiségre, amely alapján, „*ha valaki íróvá lesz, ... szent kötelezettséget vállal, hogy maximális sebességgel állítja elő a szépséget, a felvilágosultságot meg a vigaszt.*”⁸

A kiadványokat tekintve csupán az utóbbi arasznyi időszakból (1-2 évből) is bőséges enumerációt tarthatunk; verseskötetek, mint pl. *Angyalok a Hajdúságban* (2019), *Univerzumok között* (2019)⁹, *Harmincegy* (2020)¹⁰, *Párhuzamos etűdök* (2020), és a szintén talányos tehetségű, emberfeletti elhivatottsággal munkálkodó kortársnak ajánlott tiszteletteljes, baráti kötet *Képeslapok Kismarosra* (2021)¹¹ címmel. Vagy éppen olyan rendhagyóbb alkotások tűnnek fel, mint *A Napharangozó* (2021) vagy a *Hajnali bohóc* (2020). Előbbi *in honorem Báger Gusztáv* címezve, három nagyobb szerkezeti egységre tagolva tartalmazza Báger Gusztáv új verseit, az ezekről érkező Vitéz Ferenc-esszéket, valamint függeléként verseket. Utóbbi, a *Hajnali bohóc* kötet igazi intellektuális csemege; aforisztikus tömörségbe sűrített, de gazdag gondolatisággal és hatalmas lexikális, valamint empirikus ismeretanyaggal értekezve a lét kisebb-nagyobb kérdéseiről, jelenségeiről, formailag Nietzsche aforisztikus filozófiai modorához hasonlóan¹².

Első verseskötete, *A lázadó galamb* 1991-ben jelent meg, így éppen idén 30 éves jubileumára emlékezhetünk.¹³ Költészetének szintén rendkívüli érdeme – egyben az egyik legnehezebb mutatvány is – a rövid, letisztult, de mégis líraisággal telt közlésmód, nemhiába, pl. a haiku szűkre szabott idomaiban is maradéktalan feloldódni képes alkotó, nyelvi virtuóz (pl. *Hét haiku* címmel az *Univerzumok között*

⁶ Esterházy Péter után (in: *Termelési-regény*)

⁷ Vitéz Ferenc több alkalommal is értekezik róla, pl. a *Hajnali bohóc* című kötetben, különösen az író *Kékszakkáll* című munkájával kapcsolatban

⁸ Kurt Vonnegut: *Macskabölcső*, Európa, Bp., 1978, ford.: Borbás Mária és Orbán Ottó

⁹ Vitéz Ferenc: *Univerzumok között [Kendlimajori asszociációk]*, Kortárs Művészetpártoló Alapítvány, Kiszécsé, 2019

¹⁰ Vitéz Ferenc: *Harmincegy. A „rongyszőnyeg” alól előkerült töredékek; In memoriam Weöres Sándor* (halálának 31. évfordulója), *In honorem Kenyeres Zoltán* (81 éves), Néző•Pont, Debrecen, 2020

¹¹ Vitéz Ferenc: *Képeslapok Kismarosra, Versek a 80 éves Szakolczay Lajosnak*, Néző•Pont, Debrecen, 2020

¹² pl. Nietzsche: *A vidám tudomány*, Szukits, Szeged, 2003, ford.: Romhányi Török Gábor

¹³ Barátsággal gratulálunk az egész lap nevében!

kiadványban.) Köteteinek külső attribútuma a zsebbarát, lenge tömegű, könnyen „utaztatható” méret, mindezek ellenére nagyon is súlyos, kardinális tartalmakkal. A művészetek összefüggő egységének, egymást erősítő hatásának és az értékörző szellemiség jegyében, borítóképei kivétel nélkül – érzékeny telitalálattal megválasztott – képzőművészeti alkotások, amelyek gyakran a szintúgy debreceni térséghez köthető művészek munkái (pl. Uzonyi Ferenc, Turcsányi Béla stb.).

Teljességigényű látásmódja verseibe a csorbítatlan kozmoszt csempészi, annak minden bájával és bánatával egyaránt. „*Ki tudná megmondani hogy / amikor táncolsz / vajon megérkezel vagy / éppen elmész?*”¹⁴ A hindu mitológia úgy tartja, minden, ami létező, azt a táncoló Káli istennő teremti meg, de míg egyik mozdulatával létrehozza, a másikkal meg is semmisíti azt. Hasonló, a kezdet és a vég körkörös visszatérő dinamikájának, az univerzum szüntelen titkos törvényszerűségének kompozíciója vonul át a sorokon; „*Megtervezett káosz a rendben: / Isten hangja zúg át a csendben.*”¹⁵ „*Az ábrázolhatatlanban összeáll a rend.*”¹⁶ „*aki halott, az élhet-e*”¹⁷ „*Az idő nem a múlt és a jelen és a jövő, hanem a folyamatos jelen.*”¹⁸ Közben pedig elfér minden, ami az érzékelhető vagy csupán csak a sejthető világ része; végtelen szín („*Arany dereng/ a gyantaillaton*”) ¹⁹, zene („*előre menni. a gyökérsóhajokból kinőtt szárnyak suhogó/ vágyát énekelni*”) ²⁰, ritmus („*pacsirta ébred harmatozó holdban*”) ²¹ illat („*cseresznyeillatú nevetés*”) ²², íz, hang, mozgalmasság („*Ködhíd. sejthúr. Aranysár-szél./ Csillagcsöndben vak mén táncol.*”) ²³ küld érzékszerveinkre állandó impulzust, megelevenedve megannyi természeti elemmel és jelenséggel. A többrétegű, mély filozófiai tartalmak ezernyi érzelmi- és gondolatfoszlányt indukálnak, a kettősség, a különböző nézőpontok váltakozásának kibillenthetetlen egyensúlyában érvényesülő aranyarányában. „*A létező dolgok alján mindig / van valami, amit csak a létező/ dolgok fölött lehet megérteni.*”²⁴ „*Valami álom kell minden / elinduláshoz. – De nem kell / még el sem*

¹⁴ 359. töredék in: *Harmincegy*, p.121.

¹⁵ *Foszlányok az univerzumból* című vers, in: *Univerzumok között*

¹⁶ *Polifónia* című vers, in: *Képeslapok Kismarosra*, p. 28.

¹⁷ *Szellem* című vers, in: *Képeslapok Kismarosra*, p. 39.

¹⁸ *Nevetés*, in: *Hajnali bohóc*, p. 6.

¹⁹ *Hinta (Palinta)*, in: *Univerzumok között*

²⁰ (*a „cselekvő” puszta*), in: *Képeslapok Kismarosra*, p. 49.

²¹ *Takarózz be szépen* című vers, in: *Univerzumok között*

²² *Hinta (Szék)* című vers, in: *Univerzumok között*

²³ *Az Univerzum Éneke* (In honorem Weöres Sándor), in: *Univerzumok között*

²⁴ *Metafizika* című vers, in: *Képeslapok Kismarosra*, p. 13.

*indulni innen / az álmodáshoz*²⁵ „hol terem a szépség? / a közeledésben vagy / a távolodásban?”²⁶ „Vízszintes Vitruviusként”²⁷ és többfelől szemlélve költészete is, akár da Vinci híres tanulmányának alakja, ugyanúgy illik a földi (négyzet), mint az égi (kör) szférákba, a mélység és magasság, a fény és sötét közt váltakozva. „csak a fényt a fagyban – / ilyen egyszerű / az isteni alaktan.”²⁸ „s kertem fölött észrevettem / az ólomfelhőt az égen”²⁹ „önmagával / és Istennel mindenkinek / van valami dolga.”³⁰ Az állandó ébren járás és éleslátás, az aktualitásokra, a szociális jelenségekre való érzékeny reagálás olykor tüpontos korrajzként manifesztálódik művészetében. „Sok ember a városban / úgy él mint a gyaluban / ott maradt szilánk”³¹, „a városok emberszaga / fölfalja az egeket.”³² „a Teremtés egyre csak / soványodik / és a teremtett dolgok / egyre híznak.”³³ Ennek a témának azonban talán az egyik legkifejezőbb, erőteljes verse, a korábban az *Agriában* (2018 nyár) is publikált *Kockadonkihóte* című „Sovány arcú vigasz ma a valóság / malacka-arcú donkihóte”³⁴.

A fentiek tekintetében és más művészeti ágakra való értő fogékonysága miatt egyik leginkább mesterien sikerült, különösen élvezetes és értékes munkái azok a szellemi négykezesek, amelyekben lírai ecsetvonások tükrözik vissza a kortárs képzőművészeti alkotásokat. Ebben a stílusban kiváltképp karakteres, zseniális kötet lett pl. az egyik utóbbi, az *Univerzumok között*³⁵. A versek kiválóan tolmácsolják a vizuális világ elsőrendbeli, intenzív színeinek (kék, vörös, citrom) a hideg-meleg és komplementer kontrasztjainak erőteljes áramlását, felkavaró mélységeit, nyugodt magasságait. („okkertüzek harapnak a szürke / horizontba”)³⁶ (Meg kell jegyezni azt is, hogy ezeknél a festményeket is nagy számban tartalmazó kiadványoknál a nyomdai kivitelezés is irigylésre méltóan igényes).

Vitéz Ferenc művészi kiválóságának és missziós felelősségtudatának jelentősége egy kötetlen asszociációs láncsal is jól érzékeltethető. Nicolas Poussin *francia* barokk festő idilli tájképeinek egyik címétől ihletve a nyelvújító *Kazinczy* javaslatot

²⁵ *Az Utazás. A Lámpafény* című vers, in: *Képeslapok Kismarosra*, p. 73.

²⁶ („élő holt”) című vers, in: *Képeslapok Kismarosra*, p. 51.

²⁷ *Most* című vers, in: *A Napharangozó*, p. 129.

²⁸ 84. töredék, in: *Harmincegy*, p. 30

²⁹ 67. töredék, in: *Harmincegy*, p. 25.

³⁰ „A létezés boldogsága” című vers, in: *Képeslapok Kismarosra*, p. 70.

³¹ 281. töredék, in: *Harmincegy*, p. 99.

³² 62. töredék, in: *Harmincegy*, p. 24.

³³ 138. töredék, in: *Harmincegy*, p. 50

³⁴ *Kockadonkihóte* című vers, in: *Univerzumok között*

³⁵ Ludvig Dániel, Ludvig Zoltán, Ludvig Klára és Milena Mladenova festményeivel

³⁶ *Alkonyatkor, ha...*, című vers, in: *Univerzumok között*

tett a 31 évesen elhunyt, Debrecen híres „*poeta doctus*” költőjének, Csokonainak sírfeliratára: *Et in Arcadia Ego*. A javaslatot parázs viták követték, az Árkádia eltérő értelmezésének kétféle *nézőpontjából*, amely a már jól ismert Árkádia-perhez, a nyelvújítási „harcok” origópontjához vezetett. Ma a város már az országos szinten is jelentős alkotó értelmiségek otthona, amelynek Vitéz Ferenc kétség kívül egyik oszlopos tagja. Magyar–francia (később még számos egyéb) szakon végzett, (a Ferenc jelentése is az általános vélekedés szerint „francia”), nemrég *Harmincegy* címmel kötete jelent meg, végtelen sokoldalúsága miatt a szakmatársak „*poeta doctusként*”, „*reneszánsz típusú polihisztorként*” is emlegetik, és már csak a szemnek szép véletlen adalék, hogy Csokonai *Vitéz Mihály* és *Kazinczy Ferenc* neve könnyen kiad egy harmadikat is.

Duna (1988, kőcserep)